

Відгук

офіційного опонента

докторки психологічних наук, професорки,
завідувачки кафедри практичної психології Центральноукраїнського
державного університету імені Володимира Винниченка

Клочек Лілії Валентинівни

на дисертаційне дослідження **Інкіної Софії Володимирівни**
на тему «Психологічні чинники моральної мотивації волонтерської діяльності в
юнацькому віці», подане на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія,
галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок з науковими програмами та планами.

Актуальність дисертаційного дослідження Інкіної С. В. визначається не лише загальними тенденціями розвитку сучасної психологічної науки, а насамперед глибинними суспільними трансформаціями, що відбуваються в умовах тривалих кризових процесів і воєнних викликів. Сучасний соціальний контекст характеризується зростанням соціальної напруженості, психологічного виснаження населення, невизначеності майбутнього, що актуалізує потребу у внутрішніх особистісних ресурсах, здатних забезпечити стійкість і активну громадянську позицію. У цих умовах волонтерська діяльність постає не лише як форма соціальної допомоги, а як важливий психологічний механізм підтримки суспільної життєздатності, консолідації громадян та збереження гуманістичних цінностей. Важливим є дослідження не лише факту участі молоді у волонтерській діяльності, а передусім психологічних чинників, що забезпечують її сталість, усвідомленість і внутрішню вмотивованість. У цьому контексті звернення дисертантки до феномену моральної мотивації є концептуально обґрунтованим, оскільки остання виступає внутрішньою детермінантою просоціальної активності особистості. Особливої ваги набуває вивчення чинників мотивації до волонтерства в юнацькому віці. Він розглядається як сенситивний період формування ціннісно-сислової сфери особистості, коли відбувається

становлення моральної свідомості, ідентичності, життєвих орієнтирів, які визначають подальшу спрямованість соціальної активності юнаків і юнок. Відтак дослідження моральної мотивації волонтерської діяльності, психологічних чинників її формування у юнацькому віці є важливим не лише для розуміння індивідуального розвитку особистості, а й для зміцнення соціального потенціалу суспільства загалом.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом наукової діяльності кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Тему дисертації затверджено Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол №1 від 22 грудня 2022 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Дисертаційна робота Інкіної С. В. відповідає обраній темі й відображає науковий підхід до вирішення визначеної проблеми. Дослідниця успішно виконує завдання дослідження, здійснюючи теоретичне та емпіричне вивчення психологічної сутності, змісту моральної мотивації та її чинників у процесі волонтерської діяльності в юнацькому віці.

Науковим здобутком є теоретичне обґрунтування сутності моральної мотивації особистості. Авторкою уточнено зміст цього поняття як внутрішнього спонукання до моральної саморегуляції поведінки, що ґрунтується на розвитку моральної свідомості та самосвідомості й детермінується системою особистісних, моральних і світоглядних цінностей. Такий підхід дозволяє розглядати моральну мотивацію не як окремий мотив чи установку, а як інтегративний психологічний феномен, що виконує регулятивну функцію в поведінці особистості.

Важливим результатом є виокремлення та наукове обґрунтування системи психологічних чинників моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці. До них віднесено альтруїстичність, емпатійність, моральну обов'язковість, справедливість, національну ідентичність, патріотизм, солідарність, толерантність. Принципово важливо, що зазначені чинники

розглядаються не ізольовано, а як взаємопов'язані ціннісні детермінанти, які формують внутрішню основу моральної поведінки молоді.

Суттєвим внеском у розвиток психологічної науки є поглиблений аналіз феномена волонтерської діяльності в юнацькому віці. Авторкою не лише узагальнено існуючі підходи, а й запропоновано власне бачення функціонального навантаження волонтерства, зокрема виділено його ціннісну, соціально-інтегративну, рефлексивно-розвивальну, освітньо-кар'єрну та інклюзивну функції. Особливої уваги заслуговує визначення психологічних особливостей волонтерської діяльності молоді в умовах воєнного стану, що відображають сучасні реалії та надають дослідженню високої актуальності.

Вагомим результатом є розробка авторської моделі розвитку моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці, а також відповідної схеми її становлення. Запропонована модель забезпечує системне бачення процесу формування моральної мотивації юнаків і юнок та виступає методологічною основою подальшого емпіричного дослідження.

У межах емпіричного етапу дослідження значущим здобутком є визначення критеріїв, показників і рівнів розвитку моральної мотивації волонтерської діяльності. Дисертанткою обґрунтовано три ключові критерії: усвідомлення та прийняття гуманістичних і просоціальних цінностей; емоційно-ціннісне ставлення до себе, інших і світу; здатність до моральної саморегуляції взаємодій. На їх основі встановлено рівні розвитку моральної мотивації (високий, середній, низький) та їх якісні показники, що має важливе значення для діагностики й подальшого розвитку цього феномена. Результати емпіричного дослідження дозволили виявити низку суттєвих закономірностей. Зокрема встановлено, що моральна мотивація волонтерської діяльності молоді характеризується нерівномірністю розвитку та має «хвилеподібний» характер, залежний від соціальних умов. Доведено, що внутрішня мотивація є провідним фактором стабільної волонтерської активності, тоді як зовнішній примус або соціальний тиск знижують рівень моральної вмотивованості. Виявлено також, що поряд із достатньо високим рівнем розвитку таких чинників, як патріотизм і національна ідентичність, спостерігається недостатній рівень сформованості

справедливості, солідарності та толерантності у значної частини досліджуваних, що визначає проблемні зони морального розвитку молоді.

Значущим практичним результатом є розробка, впровадження та експериментальна перевірка ефективності розвивальної психологічної програми, спрямованої на підвищення рівня моральної мотивації волонтерської діяльності юнаків і юнок. Програма має комплексний характер і включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти – бесіди, міні-лекції, тренінг, кінотерапію. Результати формульованого експерименту переконливо засвідчили її ефективність: зафіксовано зростання рівня моральної мотивації та позитивну динаміку розвитку її основних чинників. Важливим підсумком дослідження є розробка практичних рекомендацій для психологів, керівників і лідерів волонтерських організацій, спрямованих на посилення моральної мотивації молоді та створення умов для її стійкого розвитку.

Отримані результати мають комплексний характер, поєднуючи теоретичну глибину, емпіричну обґрунтованість і практичну спрямованість, що свідчить про високий науковий рівень виконаного дослідження.

3. Нові факти, одержані здобувачкою.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження Софії Володимирівна полягає в тому, що вперше визначено зміст і сутність поняття «моральна мотивація волонтерської діяльності особистості юнацького віку»; виокремлено психологічні чинники як внутрішні умови, що визначають спонукання до безкорисливої допомоги іншим: альтруїстичність, емпатійність, моральна обов'язковість, справедливість, національна ідентичність, патріотизм, солідарність, толерантність; розроблено модель розвитку моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці; поглиблено та розширено уявлення про моральну мотивацію, зокрема, здобувачкою обґрунтовано критерії моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці, визначено показники та окреслено рівні моральної мотивації юнаків і юнок до волонтерства; обґрунтовано й апробовано психологічну програму розвитку моральної мотивації особистості юнацького віку до волонтерства та її чинників;

дістало подальшого розвитку поняття моральної мотивації особистості та наукові уявлення про процес волонтерської діяльності в умовах воєнного стану.

4. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Варто відзначити чіткість загальної логіки дослідження, яка вибудована відповідно до поставленої мети та завдань. У роботі простежується послідовний перехід від теоретико-методологічного аналізу проблеми до її емпіричного вивчення та подальшої експериментальної перевірки розроблених практичних рішень. Така структурна цілісність забезпечує внутрішню узгодженість усіх компонентів дослідження та підсилює доказовість отриманих результатів.

Високий рівень обґрунтованості забезпечується широкою теоретичною базою дослідження. Авторка спирається на ґрунтовний аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел із проблем моралі, мотивації, просоціальної поведінки, волонтерської діяльності. Узагальнення різних наукових підходів дозволило не лише систематизувати існуючі знання, а й сформулювати власне визначення моральної мотивації та обґрунтувати систему її психологічних чинників. Заслуговує на схвалення розроблена модель розвитку моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці. Теоретичні положення знайшли подальше підтвердження в емпіричній частині дослідження.

Суттєвим аргументом на користь достовірності результатів є адекватність використаного психодіагностичного інструментарію. У роботі застосовано методики, які дозволили комплексно дослідити моральну мотивацію волонтерів юнацького віку та психологічні чинники її розвитку. Доцільність їх використання підтверджується попередньою апробацією в пілотажному дослідженні, що свідчить про належний рівень методичної підготовки дослідження. Обґрунтованість висновків значною мірою забезпечується репрезентативністю вибірки та коректністю організації емпіричного дослідження. На увагу заслуговує використання методів математико-статистичної обробки даних, що дозволило виявити статистично значущі взаємозв'язки між показниками моральної мотивації та її психологічними

чинниками й істотно підсилити доказовість отриманих результатів та мінімізувати суб'єктивність їх інтерпретації.

Важливим аспектом є експериментальна перевірка ефективності розробленої розвивальної програми. Проведення формувального експерименту із застосуванням контрольних і експериментальних вимірювань дало змогу об'єктивно оцінити динаміку змін у рівнях розвитку моральної мотивації та її чинників. Зафіксовані позитивні зрушення в експериментальній групі свідчать про причинно-наслідковий зв'язок між впровадженими психологічними впливами та отриманими результатами. Обґрунтованість методичних рекомендацій, запропонованих у дисертації, визначається їх безпосереднім зв'язком із результатами емпіричного дослідження. Вони спрямовані на посилення внутрішньої мотивації волонтерів, розвиток їхньої ціннісної сфери, а також створення сприятливого психологічного середовища в діяльності волонтерських організацій.

Важливо підкреслити, що достовірність результатів підтверджується їх узгодженістю із сучасними науковими уявленнями про природу мотивації та просоціальної поведінки, а також їх відповідністю реаліям функціонування волонтерського руху в умовах воєнного стану.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Одержані в дисертаційному дослідженні результати мають вагомe значення як для розвитку психологічної науки, так і для практичної діяльності у сфері роботи з молоддю та організації волонтерського руху, особливо в умовах суспільних викликів. У науковому вимірі робота робить суттєвий внесок у розроблення проблематики мотиваційно-ціннісної сфери особистості. Важливим науковим результатом є обґрунтування системи психологічних чинників моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці. Їх розгляд як взаємопов'язаної ціннісної системи дозволяє поглибити наукове розуміння детермінант соціально значущої активності молоді та створює підґрунтя для подальших психологічних досліджень. Суттєвого значення набуває розроблена авторкою модель розвитку моральної мотивації

волонтерської діяльності, яка має теоретико-методологічну цінність і може бути використана як концептуальна основа для подальших наукових розвідок.

У практичному аспекті результати дослідження є не менш значущими. Насамперед, вони створюють науково обґрунтовану базу для діагностики рівня розвитку моральної мотивації та її чинників у юнаків і юнок, що відкриває можливості для більш цілеспрямованої психологічної роботи. Особливої уваги заслуговує розроблена та апробована розвивальна психологічна програма, спрямована на підвищення рівня моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці. Її ефективність підтверджена результатами формувального експерименту, що дозволяє рекомендувати програму до впровадження у практику роботи закладів вищої освіти, молодіжних центрів, волонтерських об'єднань, психологічних служб. Практичну цінність становлять також розроблені рекомендації для психологів, керівників і лідерів волонтерських організацій, які спрямовані на посилення внутрішньої мотивації молоді, формування стійкої ціннісної основи волонтерської діяльності та зниження залежності мотивації від зовнішніх обставин. Окремо слід підкреслити, що результати дослідження мають важливе значення в умовах воєнного стану, оскільки сприяють підвищенню ефективності волонтерського руху як одного з ключових ресурсів соціальної підтримки та громадянської згуртованості. У цьому контексті робота виходить за межі суто академічного інтересу і набуває виразної соціальної значущості.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Зміст дисертаційного дослідження відзначається логічною послідовністю, внутрішньою узгодженістю та відповідністю поставленій меті й визначеним завданням. Робота має чітку структуру, що відповідає вимогам до наукових досліджень за спеціальністю 053 «Психологія», і включає вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (144 найменування, з яких 28 іноземними мовами), додатки. У вступі коректно обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, що задає чітку дослідницьку рамку та забезпечує цілісність подальшого

викладу. Перший розділ дисертації має теоретико-методологічний характер і демонструє високий рівень опрацювання наукових джерел. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз підходів до розуміння моральної мотивації, систематизовано наукові уявлення про її сутність і чинники, а також розкрито психологічні особливості волонтерської діяльності в юнацькому віці. Важливо, що теоретичні узагальнення логічно підводять до побудови авторської моделі досліджуваного феномена. Другий розділ присвячено емпіричному дослідженню, яке організовано на належному науково-методичному рівні. Обґрунтовано вибір психодіагностичного інструментарію, визначено критерії, показники та рівні розвитку моральної мотивації. Представлені результати є змістовними, системно проаналізованими та належним чином інтерпретованими. Використання кількісних і якісних методів аналізу даних забезпечує глибину дослідження та підвищує достовірність отриманих висновків. Третій розділ дисертації має виразну практичну спрямованість і містить розробку та апробацію розвивальної психологічної програми. Важливо, що запропонована програма не лише описана теоретично, а й перевірена експериментально, що дозволило довести її ефективність. Результати формувального експерименту є переконливими та логічно пов'язаними з попередніми етапами дослідження. Висновки до розділів і загальні висновки дисертації є узагальненими, логічно структурованими та повністю відповідають поставленим завданням. Вони відображають основні результати дослідження та демонструють досягнення поставленої мети. Слід відзначити, що дисертація характеризується завершеністю наукового дослідження, що виявляється у цілісності теоретико-емпіричного аналізу; узгодженості структурних компонентів роботи; наявності експериментально перевірених результатів; обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Робота оформлена відповідно до встановлених вимог, виклад матеріалу є послідовним, науково виваженим і водночас достатньо доступним для сприйняття. Таблиці, рисунки та додатки доповнюють основний текст і сприяють кращому розумінню презентованих результатів. У цілому зміст дисертації свідчить про високий рівень наукової підготовки здобувачки, вміння

самостійно здійснювати дослідження, узагальнювати отримані результати та формулювати науково обґрунтовані висновки.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи науковий рівень і практичну значущість дисертаційного дослідження, слід водночас відзначити положення, які мають дискусійний характер або можуть бути предметом подальшого уточнення й наукового обговорення.

1. Запропоноване авторкою визначення моральної мотивації є змістовним і концептуально обґрунтованим, водночас його інтегративний характер певною мірою ускладнює чітке розмежування цього феномена з близькими психологічними конструктами, що, на нашу думку, могло б бути додатково уточнено.

2. Виокремлена система психологічних чинників моральної мотивації є переконливою, однак потребує уточнення співвідношення універсальних (емпатійність, альтруїстичність) і контекстуально зумовлених (національна ідентичність, патріотизм) чинників, особливо в умовах воєнного стану.

3. Результати дослідження та розроблена розвивальна програма демонструють ефективність, разом з тим перспективним напрямом подальших наукових пошуків може стати поглиблення аналізу динаміки мотивації у часі, перевірка стійкості досягнутих змін, а також посилення роботи з окремими чинниками (зокрема справедливістю, солідарністю та толерантністю).

4. У тексті дисертаційного дослідження виявлено деякі недоліки стилістики та правопису.

Висловлені зауваження та побажання, не зменшують цінність дисертаційного дослідження Інкіної С. В., водночас підкреслюють його позитивну оцінку та значущість. Робота є якісно виконаним науковим дослідженням, у якому послідовно та повно відображено всі основні етапи й результати проведеної роботи. У дисертації всебічно розкрито її зміст і ключові наукові здобутки авторки. Отримані висновки мають оригінальний характер і раніше не були представлені у науковій літературі, а їх сукупність забезпечує розв'язання актуальної наукової проблеми.

Висновок

Проведений аналіз дослідження Інкіної Софії Володимирівни «Психологічні чинники моральної мотивації волонтерської діяльності в юнацькому віці», представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами згідно Наказу МОН України № 759 від 31.05.20219 р.) та затвердженням Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), що дає підстави для присудження Інкіній С. В. ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент:

докторка психологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри практичної психології
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Лілія КЛОЧЕК

Проректорка з наукової роботи
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Марія ФОКА

